

2023 02 09
NSMOT 2023/02

KREIPIMASIS

KANDIDATAMS Į MERUS IR SAVIVALDYBIŲ TARYBŲ NARIUS

DĖL SKURDO IR SOCIALINĖS ATSKIRTIES MAŽINIMO

Artėjant Lietuvos Respublikos savivaldybių rinkimams, Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (toliau - NSMOT) kreipiasi į kandidatus ir atkreipia dėmesį į socialinės politikos iššūkius savivaldybėse, kuriuos būtina nedelsiant spręsti, siekiant sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje. Siūlymai remiasi ilgamete NSMOT narių darbo patirtimi su pažeidžiamomis grupėmis.

- 1. Socialinių paslaugų plėtra savivaldybėse.** Pagal teisinį reglamentavimą už socialinių paslaugų organizavimą yra atsakingos savivaldybės. Šiuo metu poreikis socialinėms paslaugoms išlieka nepatenkintas. Pavyzdžiui, 2021 m. daugiau nei pusėje savivaldybių bent vieną socialinę paslaugą gavo daugiau nei 73 proc. socialinės pašalpos gavėjų, tačiau 14 savivaldybių šis rodiklis siekė tik 1- 23 proc. Tai indikuoja socialinių paslaugų trūkumą, nepatenkintą šių paslaugų poreikį visuomenėje, kas mažina socialinių paslaugų sistemos efektyvumą, nesukuria prielaidų gyventojams gauti kokybišką ir savalaikę socialinę pagalbą. Be to, tik 13 proc. socialinės pašalpos gavėjams paslaugos buvo teikiamos kompleksiskai (moksliniais empiriniais tyrimais įrodyta, kad socialinių paslaugų kompleksiskumas užtikrina didesnę paslaugų poveikį, efektyviau sprendžia socialines problemas ar jų priežastis).

Vienas iš sprendimų galėtų būti bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis (toliau - NVO), didesnis NVO įtraukimas priimant sprendimus, susijusius su socialinių paslaugų kokybine ir kiekybine plėtra. Tačiau remiantis SADM duomenimis, savivaldybės išlaidos NVO teikiamų socialinių paslaugų finansavimui sudaro tik apie 10-14 proc. savivaldybės išlaidų, skirtų socialinių paslaugų finansavimui. Apie pusės savivaldybių išlaidos NVO teikiamoms socialinėms paslaugoms nesiekia net 10 proc.

Siekiant išsiaiškinti įvairių pažeidžiamų gyventojų poreikius ir juos atliepti, raginame savivaldybes bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis (toliau - NVO).

Savivaldybėms svarbu nusimatyti nuoseklų biudžeto didinimą socialinėms paslaugoms, kuris ne tik vnytųsi infliaciją, bet siekiant patenkinti paslaugų poreikį - ir nuosekliai augtų. Pabrėžiame, kad finansavimo didinimas visų pirma siejasi su darbo užmokesčio didinimu socialinio darbo lauko darbuotojams, dėmesiui socialinėje sferoje dirbančių darbuotojų motyvacijos, kvalifikacijos ir kt. problemų sprendimui, taip pritraukiant ir auginant kompetentingus bei poveikį tikslinėms grupėms kuriančius specialistus.

- 2. Vaikų dienos socialinės priežiūros paslaugos tvarumas.** Viena iš paslaugų, kurias jau daug metų teikia nemažai NVO, yra vaikų dienos socialinė priežiūra. Šiuo metu Lietuvoje veikia apie 450 vaikų dienos centrų (VDC), kuriuose paslaugas gauna virš 11 tūkstančių vaikų. Ši paslauga ypač svarbi mažiau galimybių turintiems vaikams - susiduriantiems su atskirtimi, socialinių įgūdžių stokojantiems, turintiems negalią ar specialiųjų ugdymosi poreikių. Paslauga svarbi ir visiems vaikams, didinant jų sąmoningumą, ugdant jų socialinius bei gyvenimo įgūdžius, veikiant prevenciškai. Deja, šie paslaugų teikėjai susiduria su nuolatiniu finansavimo trūkumu. Kaip rodo

NSMOT atlikta [apklausa](#), dėl mažo finansavimo VDC darbuotojai turi imtis papildomų darbų arba dirbti už labai mažus atlyginimus. Dėl šios priežasties vyksta didelė darbuotojų kaita, dėl kurios kenčia ir taip mažiau galimybių turintys vaikai.

Raginame kviesti diskusijai savo savivaldybės vaikų dienos centrus ir ieškoti bendrų sprendimų, kaip sustiprinti paslaugas vaikams.

3. **Socialinio būsto prieinamumo ir kokybės didinimas savivaldybėse.** Socialinio būsto laukimo trukmė jau ilgą laiką savivaldybėse išlieka labai opia problema - vidutinė laukimo trukmė yra 3 metai. Ryški problema pastebima kurortinėse savivaldybėse, kuriose asmenys socialinio būsto laukia 6 ir daugiau metų. Alternatyva socialiniam būstui galėtų būti būsto nuomos mokesčių dalies kompensavimas, kurį vidutiniškai gauna tik apie 9 proc. gyventojų laukiančių socialinio būsto. Šiuo neramiu laikotarpiu, ypatingai kylant nekilnojamo turto ir būsto nuomos kainoms, ši priemonė gali ženkliai pagerinti šeimų, laukiančių socialinio būsto, padėtį.

Analizuojant Lietuvos gyventojų būsto kokybę užkliūva labai prastos apgyvendinimo sąlygos, pavyzdžiui: nėra tualetu su nutekamuoju vandeniu, nėra vonios arba dušo, varva stogas, drėgnos sienos, supuvę langai arba grindys, tamsūs, nepakankamai šviesūs būstas. 2020 m. 11,8 proc. gyventojų turėjo bent vieną iš minėtų problemų, o socialiniuose būstuose žmonės ypač dažnai gyvena prastose sąlygose. Socialiniai būstai dažnu atveju yra nepritaikyti asmenims su negalia, neatsižvelgiama į namų ūkio dydį.

Raginame sprendžiant socialinio būsto trūkumo problemas aktyviau taikyti būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijos mechanizmą. Taip pat raginame vykdyti aktyvią socialinių būstų priežiūrą savivaldybėse, kad būtų išvengta asmenų apgyvendinimo itin netinkamose sąlygose atveju.

4. **Pagalba įsiskolinusiems gyventojams.** Šiuo metu apie 14 proc. darbingo amžiaus Lietuvos gyventojų turi [įsiskolinimų](#). Apytiksliais duomenimis, daugiau nei vieną vykdomąją bylą turi apie 60 proc. skolininkų. Tai rodo, kad šie žmonės sunkiai valdo savo finansus, o nuo jų nuskaitoma vis dar nemaža dalis pajamų. Kaip parodė NSMOT atlikta įsiskolinimų [studija](#) ir kiti tyrimai, įsiskolinimai yra vienas didžiausių įsidarbinimo barjerų. Žmonės, turintys įsiskolinimų, dažniausiai įkrenta į paramos sistemą, griebiasi nelegalaus darbo arba gyvena išlaikomi artimųjų. Negalintys susimokėti būtinųjų išlaidų toliau klimpsta į skolas – įsiskolina už būsto išlaikymą, norėdami patenkinti būtinuosius poreikius arba padengti esamus įsiskolinimus žmonės ima greituosius kreditus. Patekusios pas antstolius įsiskolinimų sumos stipriai išauga ir žmonės praranda viltį bei motyvaciją jas gražinti. Prasiskolinusių žmonių darbdaviai nenori priimti į darbą, nes įsiskolinimus sudėtinga administruoti, buhalterija apkraunama papildomu darbu. Paskutiniaisiais metais ypatingai brangstant pragyvenimo išlaidoms, išauga grėsmė, kad įsiskolinusių gyventojų skaičius gali ženkliai padidėti.

Raginame savivaldybes savo vienkartinį, periodinių, tikslinių ir sąlyginių paramos formų skyrimo tvarkose numatyti tikslinės paramos rūšį, kuria būtų tikslingai dengiami įsiskolinimai arba jų dalis, pavyzdžiui: tokią paramą galėtų gauti asmuo, kurio pajamos nesiekia 1 minimalaus vartojimo poreikio dydžio (toliau - MVPD), (2023 metų duomenimis 1 MVPD = 354 Eur). Tai padėtų žmonėms išbristi iš skolų ir pilnavertiškai įsilieti į visuomenės gyvenimą bei darbo rinką.

Įsiskolinusiems asmenims būtina teikti specializuotas šeimos/asmens finansų valdymo paslaugas, kuomet socialiniai darbuotojai tarpininkauja tarp asmens ir antstolio, padedama subalansuoti šeimos/asmens biudžetus.

Kompleksiška pagalba, kai derinamos išmokos ir paslaugos, padėtų sumažinti asmenų skolų našta, greičiau grįžti į darbo rinką ir ateityje vėl neįklimpti į skolų ratą.

- 5. Sustabdytas piniginės socialinės paramos gavėjų pasitelkimas darbams, kuriems turėtų būti samdomi specialistai.** Piniginę socialinę paramą gaunantys gyventojai Lietuvoje gali būti pasitelkiami visuomenei naudingai veiklai atlikti. Visuomenei naudingą veiklą LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas savivaldybėms apibrėžia kaip teisę, tačiau iš praktikos matome, kad savivaldybės traktuoja tai tik kaip socialinės pašalpos gavėjo pareigą. Kaip rodo atlikti tyrimai, visuomenei naudinga veikla – vienas iš faktorių, dėl kurių asmenys vengia arba atsisako prašyti piniginės socialinės paramos, o ekstremalus skurdas žmones stumia į visuomenės paribius. Visuomenei naudinga veikla socialinės paramos sistemoje neatliepia bendradarbiavimo, veiksmingumo ir įgalinimo principų, kurie yra numatyti LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme. Dažniausiai visuomenei naudinga veikla apima nuolatinius aplinkos tvarkymo darbus. Toks jos organizavimas yra ydingas ir kelia teisinių abejonių, nes turi darbo santykiams būdingų požymių, tačiau asmenys negauna darbo užmokesčio ir dažnai nesijaučia pilnaverčiais visuomenės nariais. Be to, net atlikdami nuolatinius darbus, žmonės yra uždaromi į skurdo ratą, kuomet sulaukę pensinio amžiaus nėra sukaukę reikiamo darbo stažo. Toks socialinės pašalpos gavėjų išnaudojimas, nemokant už darbus darbo užmokesčio, prisideda prie žmonių stigmatizavimo.

Kviečiame savivaldybėse sustabdyti tokią ydingą sistemą, o piniginės socialinės paramos gavėjams teikti paslaugas, pavyzdžiui atvejo vadybą (užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugas nedirbantiems) arba taikyti kitas programas, skirtas ilgalaikių bedarbių įtraukimui į darbo rinką (pvz. [Alternatyvių investicijų detektoriu](#)).

- 6. Maisto švaistymas.** Lietuvoje skurdo rizikos lygis 2022 m. siekė 20 proc., tai reiškia, kad kas penktas gyventojas gyvena žemiau skurdo rizikos ribos. Apie 9 proc. Lietuvos gyventojų neturi galimybės maitintis pilnavertiškai, bent kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar analogiško vegetariško maisto. Tuo tarpu, remiantis Žemės ūkio ministerijos užsakymu atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvoje per metus prarandame 393,8 tūkst. tonų maisto. Šis maistas kasdien prarandamas ne tik namų ūkiuose, bet išmetamas viešojo maitinimo įstaigose, mažmeninės bei didmeninės prekybos vietose, logistikos įmonėse, sunaikinamas ūkininkų. Maisto švaistymas – ne tik tarša aplinkai, bet ir neišnaudota galimybė pamaitinti alkstančius.

Ypatingai paskutiniu metu kylant maisto kainoms, sunkėjant ekonominei situacijai - žmonėms pritrūksta maisto. Tačiau dalis ūkininkų, prekybininkų bei maitinimo įstaigų vis dar utilizuoja nesunaudotus, bet valgymui tinkamus produktus.

„Maisto bankas“ per metus „išgelbėja“ apie 6 tūkst. tonų tokio maisto ir jį išdalina stokojantiems. Savivaldybių įsitraukimo pagalba, gero maisto išsaugoti ir perduoti vargingiau gyvenantiems žmonėms būtų galima dar kelis kartus daugiau.

Remiantis gerąja „Maisto banko“ praktika raginame tapti partneriais ir organizuoti maisto surinkimą iš tiekėjų ir perdavimą skurstantiems. Raginame užtikrinti, kad visose savivaldybėse galėtų įsikurti „Maisto banko“ skyriai, maisto perdirbimo virtuvėlės, valgyklos. Tokiu būdu bus ne tik padedama skurdą patiriantiems savivaldybės žmonėms, bet ir tausojami ištekliai.

Esame pasirengę bendradarbiauti ir esant poreikiui išsamiau diskutuoti apie rekomendacijas.

NSMOT yra nevyriausybinė skėtinė organizacija vienijanti 61 nevyriausybinę organizaciją, tame tarpe ir didžiausias nacionalines organizacijas, kaip Maisto bankas, Caritas, Maltos Ordino pagalbos tarnyba, SOS vaikai, Gelbėkit vaikus, Raudonasis Kryžius, Lietuvos Samariečiai. NSMOT veikla grindžiama darbu su šiomis socialinėmis grupėmis: su sunkumais susiduriančios šeimos, žmonės su negalia, asmenys, sergantys priklausomybės ligomis, nuteistieji ir asmenys, paleisti iš įkalinimo įstaigų, prekybos žmonėmis aukos, psichikos ligomis sergantys asmenys bei kitos grupės, kurios gali susidurti su skurdu ar socialine atskirtimi. Su NSMOT narių veikiančiomis organizacijomis galite susipažinti: <https://www.smtinklas.lt/nariu-zemelapis/>

Direktorė Aistė Adomavičienė